

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye Tárgy: Zöld könyv – Szerzői jog a tudásalapú gazdaságban

COM(2008) 466 végleges

(2009/C 228/08)

2008. július 16-án az Európai Bizottság úgy határozott, hogy az Európai Közösséget létrehozó szerződés 262. cikke alapján kikéri az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleményét a következő tárgyban:

„Zöld könyv – Szerzői jog a tudásalapú gazdaságban”

A bizottsági munka előkészítésével megbízott „Egységes piac, termelés és fogyasztás” szekció 2009. március 11-én elfogadta véleményét. (Előadó: Daniel RETUREAU.)

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2009. március 24–25-én tartott, 452. plenáris ülésén (a március 24-i ülésnapon) 173 szavazattal 6 ellenében, 2 tartózkodás mellett elfogadta az alábbi véleményt.

1. Bevezetés

1.1 A tárgyalt zöld könyv azt vizsgálja, hogyan lehet a legmegfelelőbb módon biztosítani a tudás online terjesztését a kutatás, a tudomány és az oktatás területén, és megpróbál válaszokat találni bizonyos problémákra a szerzői jogok a „tudásalapú gazdaságban” betöltött szerepével kapcsolatban.

1.2 „Szerzői jog” alatt a szerzői és szomszédos jogok értendők, mely utóbbi fogalom a klasszikus „irodalmi és művészeti tulajdonjog” helyébe lépett ⁽¹⁾. A szerzői jogok védelmét több nemzetközi egyezmény és szervezet biztosítja együttesen, így elsősorban a Berni Egyezmény a WIPO ⁽²⁾ égisze alatt, és a kereskedelemhez kapcsolódó szellemi tulajdonjogra vonatkozó TRIPS-megállapodás a WTO keretében.

1.3 A két részből álló zöld könyv a szerzői és szomszédos jogok tulajdonosainak kizárólagos jogaira vonatkozó kivételek általános problematikáját tárgyalja. A második részt a tudás terjesztése szempontjából legfontosabb kivételekhez és korlátozásokhoz kapcsoló kérdéseknek szenteli, valamint annak a kérdésnek, hogy a digitális terjesztés korszakában szükség van-e e kivételek újragondolására.

1.4 A szerzői joggal összefüggésben a TRIPS-megállapodásban rögzített kivételeket és korlátozásokat szigorúan kell értelmezni.

1.5 Az Európai Bizottság az egységes piac felülvizsgálatának ⁽³⁾ keretében hangsúlyozta a tudás és az innováció szabad áramlásának szükségességét. Az EGSZB maradéktalanul támo-

gatja ezt az iránymutatást, amely nélkülözhetetlen a lisszaboni stratégia későbbi kiteljesítéséhez.

1.6 A szerzői és szomszédos jogokkal kilenc irányelv foglalkozik ⁽⁴⁾. A szoftverek szerzőit az irodalmi és művészeti alkotások szerzőivel kell egy kategóriába sorolni, azonban a pozitív jogok szempontjából és a gyakorlatban ezek a jogok szűkebb körűek, mint a klasszikus szerzői jogok.

2. Általános problematika

2.1 Az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló irányelv alapfilozófiájának értelmében maximális védelmet kell garantálni a szerzők számára. Az Európai Bizottság szerint ezen alapfilozófiának teljes mértékben érvényesnek kellene maradnia a digitális korszakban is, amikor az irodalmi és művészeti alkotások, a műszaki és tudományos publikációk, illetve a szoftverekkel rögzített alkotások egy szempillantás alatt dematerializálhatók és továbbadhatók, míg a jogtulajdonosok úgy vélik, hogy csupán csekély bevételük származik alkotásaik online felhasználásából.

2.2 Jelenleg a kivételek közösségi jegyzékén egy kötelező és húsz fakultatív kivétel szerepel; a tagállamok szabadon eldönthetik, alkalmazzák-e vagy sem a fakultatív kivételeket, ami az EGSZB szerint jelentősen akadályozza azon kivételek valódi harmonizálását, amelyek a digitális korszak folyamatosan fejlődő technológiai eszközeit használó tudásalapú gazdaságban is jogosnak minősíthetők. Ugyanakkor ez a jegyzék korlátozott, és így nem teszi lehetővé, hogy egyes tagállamok további kivételeket adjanak hozzá. Ezen túlmenően a WTO és a WIPO által kidolgozott „háromlépcsős teszt” értelmében a kivételek hatókörét három megszorító feltétel is érinti: csak egyes egyedi esetekre (például a nem látó felhasználókra) vonatkozhatnak, nem akadályozhatják az alkotások rendes felhasználását, és nem sérthetik indokolatlanul a jogtulajdonosok jogos érdekeit.

⁽¹⁾ Ennek az az oka, hogy a jogi védelem immár a szellemi alkotások újabb területeire és tárgyaira is kiterjed.

⁽²⁾ A Szellemi Tulajdon Világszervezete.

⁽³⁾ COM(2007) 724 végleges, 2007.11.20. – Egységes piac a 21. századi Európa számára.

⁽⁴⁾ Egyes irányelvek kitérnek az olyan ad hoc jogokra is, mint az adatbázisok és elektromos áramkörök szerzőinek jogai.

2.3 Az EGSZB úgy látja, hogy e rendelkezések hozzájárulnak egyfajta harmonizációhoz, ugyanakkor a kivételek maximalizált, fakultatív jegyzékének rendszere, amely lehetőséget ad az esetlegesen alkalmazott kivételek hatókörének korlátozására, jóval problematikusabbá teszi ezen kivételek alkalmazását és betartásuk ellenőrzését az online terjesztés (elsősorban műhold) esetén.

2.4 A tudásalapú társadalom és a diszkrimináció minden formája elleni küzdelem célkitűzéseivel összhangban jóval szigorúbb megközelítést kellene alkalmazni a jegyzékre, mivel a harmonizáció célkitűzése egyelőre nem teljesült, és túl sok kivétel maradt érvényben.

2.5 A gazdasági érdekek döntő része elsősorban a szórákőzés területéhez, a kultúra bizonyos megnyilvánulási formáihoz és a játékokhoz – nem pedig a szoros értelemben vett tudáshoz – kötődik, mégsem volna helyénvaló túl éles határvonalat húzni a különböző tartalomkategóriák között, kivéve nyilvánvalóan a pornográf vagy a fiatal közönségre veszélyt jelentő tartalmakat.

2.6 A kivételek alkalmazási körének ki kellene terjednie minden, az internetes multimédia-tartalmak használatát jelentős mértékben megnehezítő fogyatékosokra; az oktatás valamennyi szintjére (ideértve a folyamatos továbbképzést és az időskorúak tanulását lehetővé tevő egyetemeket is); a közfinanszírozású és egyetemi könyvtárakra és médiatárakra; a hosszabb kórházi kezelés vagy fizikai rehabilitáció alatt álló közönségre, a bebörtönzöttekre; valamint a köz- és magánszférában dolgozó kutatókra, a könyvtárakkal és a szakosodott dokumentációs központokkal kötött egyedi megállapodások alapján. A kivételek kedvezményezettjei számára jogorvoslati lehetőségeket kellene biztosítani arra az esetre, ha hozzáférési jogukat nem, vagy csak rendkívül nehezen tudják érvényesíteni; a kivételek körének kiterjesztését ugyanakkor – legalábbis az „eredeti” jogosultak⁽¹⁾ esetében – új kompenzációs intézkedéseknek kellene kísérniük, amint az a magáncélú másolatok ellentételezésének esetében is történt.

2.7 Az esetleges kompenzációt akkreditált közös jogkezelő szervezeteknek kellene összegyűjteniük, amelyek gondoskodnának a kompenzáció elosztásáról is, olyan elosztási kulcsok alapján, amelyek a kiválasztott kötelező kivételek kategóriái szerint modulálhatók.

2.8 Konzultációkat és tárgyalásokat kellene kezdeni a különböző érintett érdekek képviselőivel, a művek előállítójától a felhasználóig; az EGSZB ugyanakkor úgy véli, hogy amennyiben a kezdeti fázisban az Európai Bizottság iránymutatásokat határoz meg a kérdésben, a későbbiek során helyénvaló volna

(1) Szerzőn itt olyan személyt értünk, aki – közvetlenül vagy harmadik személy útján – alkotást gondolt ki vagy valósított meg.

olyan minimális közösségi „típusengedélyeket” kidolgozni, amelyeket azután az érdekelt felek nemzeti szinten a maguk rendszeréhez alakíthatnak.

2.9 A könyvtárak, egyetemi könyvtárak, dokumentációs és kutatóközpontok közbeiktatása és a közös jogkezelő szervezetek által végzett ellenőrzés az EGSZB álláspontja szerint biztosítja, hogy teljesüljenek a TRIPS-megállapodásban rögzített talán túl limitatív, és túlságosan restriktív módon értelmezett feltételek, amelyek nem felelnek meg sem a tudásalapú társadalom szükségleteinek, sem pedig az internet – különösen az oktatás, a képzés és a tudósok és kutatók közötti kommunikáció terén tapasztalható – robbanásszerű terjedésének.

2.10 Számos oktatási, tudományos vagy technikai jellegű alkotás hozzáférhető már az interneten nyitottabb („light”) licencek oltalma mellett. Ilyen engedélyezési rendszer például a GPL⁽²⁾ vagy az irodalmi és művészeti alkotásokra vonatkozó „Creative Commons” licenc. Ezeket, valamint a tudásalapú társadalom számára hasznos tartalmak⁽³⁾ előállítását pályázati felhívások segítségével, illetve a tudományos és technológiai tartalmakat vagy szoftvereket ilyen szabadalmak mellett létrehozó intézmények⁽⁴⁾ támogatása révén kellene ösztönözni.

3. Kivételek: konkrét kérdések

3.1 A zöld könyv a szerzői jog alóli azon kivételekre fordít kiemelt figyelmet, amelyek a tudás terjesztése szempontjából a legfontosabbak. Ilyenek a könyvtárak és archívumok javára biztosított kivételek, a művek oktatási és kutatási célú terjesztését lehetővé tevő kivételek, a fogyatékos személyek javára biztosított kivételek és a felhasználók által létrehozott tartalom esetében biztosított esetleges kivétel.

3.2 A könyvtárakban és archívumokban található művek – az eredeti, olykor egyetlen példányban létező dokumentumok megőrzése és megóvása, illetve online közzététele céljából történő – digitalizálása dinamikusan terjedő jelenség, amint azt a közösségi digitális könyvtár létrehozására irányuló Europeana kezdeményezés is mutatja.

3.3 A meglévő nemzeti szabályozások rendkívül eltérő, és az EGSZB szerint olykor túlságosan korlátozó hatókörű feltételeket szabnak meg az alkotások digitalizálása és közzététele tekintetében. Az irányelv a többszörözési jog alól csupán a konkrét kutatási céllal történő felhasználás és a korlátozott, nem kereskedelmi célú megőrzés esetére engedélyez kivételt. A háromlépcsős teszt szigorú alkalmazását azonban rugalmasabbá lehetne tenni, főként ha a szerzők – akár átalány jellegű – kompenzációban részesülnének.

(2) *General Public Licence*, általános nyilvános licenc, amely elsősorban a szabad szoftverek esetében alkalmazott megoldás.

(3) Lásd az EGSZB „Együttműködés és tudásátadás” című véleményét (CESE 330/2009).

(4) Számos nagy magánvállalat járul hozzá aktívan ezen egyedi vagy szabad licenc alatt álló szellemi termékek előállításához, mivel hasznos innovációs forrást látnak benne.

3.4 A kivételek esetei közé lehetne sorolni mindenekelőtt a legszerűlekenyebb, illetve legritkább művek megőrzését, valamint a tanulók és diákok számára ajánlott művek jegyzékén szereplő műveket, tekintettel arra, hogy az alapoktatás és a továbbképzés nemzeti érdekű területnek minősíthető. Lehetővé kellene tenni a felhasznált számítógépes fájlformátumok korlátozását olyan formátumokra, amelyek az ISO által elismert normák hatálya alá tartoznak, és a nyílt forráskódú, illetve széles körben használt szabadalmaztatott formátumok többségével kompatibilisek ⁽¹⁾.

3.5 A másolatok számát az engedélyezett felhasználói kör nagyságának fényében, illetve a szigorúan megszabott megőrzési szükségleteknek megfelelően kellene meghatározni ⁽²⁾.

3.6 Az online hozzáférhetővé tétel kérdése sajátos problémákat vet fel, amelyek miatt további garanciákra van szükség arra vonatkozóan, hogy a végső felhasználók nem terjesztik a műveket. Bizonyos felhasználóktól szabadalmi és szolgáltatási díjakat lehetne szedni ⁽³⁾.

3.7 Helyénvaló volna megfontolni az irányelv olyan irányú módosítását, hogy jogi és technikai szempontból megfelelő keretek között lehetővé tegye a művek kutatási vagy oktatási céllal történő online kölcsönzését. Ez az eljárás, illetve az online kölcsönzés speciális licencfeltételeinek és sajátos technikai feltételeinek kötelező megértetése hozzájárulhatna a szerzői jogok tiszteletben tartására való neveléshez, különösen a fiatalok esetében. Az EGSZB mindig is szorgalmazta a szellemi alkotások tiszteletben tartása terén való képzést, mivel az a tudás-alapú gazdaság egyik alapvető etikai eleme.

4. Gazdátlan művek

4.1 A gazdátlan művek a kreativitás egyik fontos forrását jelentik.

4.2 Az EGSZB szerint a zöld könyv a megfelelő kérdéseket teszi fel a témával kapcsolatban, és rendkívül pozitív konkrét megoldási utakat javasol. Megfelelően alapos kutatást követően rendszeresen közzé lehetne tenni a gazdátlan művek jegyzékét. Amennyiben egy meghatározott határidőn belül egyetlen jogosult sem jelentkezik, az adott mű a továbbiakban nem a nyilvános felhasználás hatókörébe tartozna, hanem egy megfelelő szerzői jogvédelmi rendszerbe, arra az esetre, ha a későbbiekben végül jelentkezne jogtulajdonos. A licenrendszer kiválasztásakor mintaként szolgálhatnának a dán vagy magyar tapasztalatok is, de az EGSZB szemében teljes mértékben elképzelhető és kívánatosabb is volna egy európai típuszabados megalkotása.

4.3 Az EGSZB úgy véli, nem szükséges egyedi irányelvet alkotni a gazdátlan művek kérdésének szabályozására. Az

ilyen művek kezelése valójában nem újabb kivétel a szerzői jog alól, hanem a szerzői jog jogi rendszerének keretén belül sajátos szabadoskezelési módot jelent. Az EGSZB szerint a megfelelő eszköz a meglévő irányelven belüli új fejezet megalkotása volna.

4.4 Az Európai Bizottságnak rendszeresen közzé kellene tennie, és frissítenie kellene a gazdátlan művek kezelésért felelős intézmények jegyzékét, és öt- vagy tízéves kísérleti időszakot követően a rendszert felül kellene vizsgálni, többek között jelentés és statisztikák közzétételével.

5. A fogyatékos személyek javára biztosított kivételek

5.1 Az EGSZB kívánatosnak tartaná, ha számos európai országban a jelenleginél kevésbé szigorúan értelmeznék a fogyatékosok és a művekhez való hozzáférési nehézségek természetét, hiszen a különböző fogyatékosági helyzetekben lévő személyek – a művekhez való hozzáférés nehézségein túl – általában alacsonyabb jövedelemmel is rendelkeznek, ami szociális szempontból elfogadhatatlan további akadályokat teremt számukra az információhoz, az oktatáshoz és a kultúrához való hozzáférés területén.

5.2 A fogyatékkal élők szervezeteinek bevonása lehetővé tenné a különböző fogyatékosokra vonatkozó kivételek újrafogalmazását. Részt vehetnének a speciális terminálok üzemeltetésében is, és a legsúlyosabb esetekben képzett személyzetet biztosíthatnának a fogyatékkal élőknek történő segítségnyújtásra. Ezeket a támogatásokat magánszemélyek adományaiból és a szervezetek állami támogatásából lehetne finanszírozni. A szervezetek az akkreditált könyvtárakhoz és múzeumokhoz hasonlóan, sőt velük közösen tárgyalhatnának a szerzők képviselőivel az illegális másolás ellen garanciákat nyújtó használati feltételekről. Az EGSZB szerint meg kell fontolni a kivétel kiterjesztését az adatbázisokra, máskülönben akadályok gördülhetnek az olyan referenciaművek hozzáférése elé, mint az enciklopédiák vagy szótárak. Az adatbázisokról szóló irányelvet ezért az oktatás és a tudáshoz való hozzáférés fent említett okaiból, illetve a fogyatékkal élők hozzáférése szempontjából egyaránt felül kellene vizsgálni.

5.3 A szervezetek részvétele kiterjedhetne továbbá a felhasználási licenc tiszteletben tartására irányuló nevelésre is. A felhasználók e kategóriáját is meg kell győzni, hogy a szerzői jog tiszteletben tartása a további alkotói tevékenység létfeltétele. Ugyanakkor méltánytalannak tűnne a licenc, illetve a speciális terminálok költségeit a fogyatékkal élőkre hárítani; mindenképpen kivételt kell biztosítani valamennyi olyan fogyatékosok javára, amely a művekhez való hozzáférés szempontjából problémákkal jár. Ennek terheit azon közintézményeknek kell viselniük, amelyeknek feladatuk a művek, köztük az adatbázisok és a szoftverek elérhetővé tétele a fogyatékkal élő felhasználók számára. Az adatbázisokra vonatkozó szabadoskezelést ennek megfelelően ki kell igazítani ⁽⁴⁾.

⁽¹⁾ Ezenkívül minden fájl meg kellene jelölni olyan „vízzeljel” (*watermark*), amelynek kötelező jelleggel egy a licencet elmagyarázó, a felhasználás korlátait konkrétan meghatározó megjegyzésre kell mutatnia.

⁽²⁾ Például egyetlen másolatot engedélyezve helyben használatra, és egy másikat egy hasonló intézményben (kölcsönös megőrzési megállapodás), valamint egy digitális tárolószerveren.

⁽³⁾ Például dokumentációs dossziék összeállítása egyes konkrét terület kutatói, illetve különböző laboratóriumok vagy vállalkozások számára.

⁽⁴⁾ Mégpedig oly módon, hogy az eredeti adatbázisokra és a „*sui generis*” adatbázisokra (szótárak, enciklopédiák stb.) is vonatkozzon.

5.4 A főbb közkönyvtárakat és a jelentősebb múzeumokat kötelezni kellene arra, hogy a műveket – a kultúráért felelős regionális vagy nemzeti szintű közigazgatási hatóság költségére – megfelelő, az egyes fogyasztókkal élők számára alkalmas formában is rendelkezésre bocsássák. Ez a típusú politika megfelelne a polgárok közötti egyenlőség elveiből eredő és a megkülönböztetés minden formája elleni küzdelem kötelezettségeinek.

5.5 Az irányelvben előírt, az oktatási és kutatási célú hozzáférésre vonatkozó kivétel alkalmazási köre túlságosan szűk; ezt bővíteni kellene, anélkül, hogy a WTO-tesztet csorbítaná a dokumentumban foglalt, a forrásra és a szerzőre utaló jelzés, illetve a felhasználás korlátozó feltételei és az illegális másolásra vonatkozó tilalom.

5.6 Kötelező licencrendszert kellene bevezetni a művek oktatási vagy kutatási célzattal való online kölcsönzésére vonatkozóan egy típusszerződés alapján, amely a kölcsönző intézmény és az akkreditált jogdíjgyűjtő szervezetek között jönne létre.

5.7 A kivételnek éppúgy vonatkoznia kellene egy adott műnek az illetékes oktatási vezetők által kijelölt részére, mint a teljes műre: a kritériumoknak pedagógiai természetűeknek kell lenniük. Mindez erősítené a jogbiztonságot, anélkül, hogy szűkítené a többszörözési jog hatókörét. A transzeurópai oktatási keretek között megvalósuló fokozott harmonizációval el lehetne kerülni, hogy az egyik országban legálisnak tekintett intézkedés egy másikban illegális másolásnak minősüljön.

5.8 A távoktatás feltételezi, hogy például a tanulók, csakúgy, mint a harmadik országokban tartózkodó európai polgárok is használni tudják otthonukban a másolatokat (pedagógiai anyagokat).

6. A felhasználó által létrehozott tartalmak

6.1 Ez a kérdés a Web 2.0⁽¹⁾ kontextusában napról napra aktuálisabbá válik. A szerzői jog vagy az elsődleges szerző által

választott alternatív engedélyezési rendszer átalakulhat és továbbfejlődhet anélkül, hogy a jelenség illegális másolásnak minősülne.

6.2 A hasonló kezdeményezések esetében a legegyszerűbb megoldás egy megfelelő licencrendszer bevezetése volna, mint amilyen például az interaktív enciklopédiák esetében a „*creative commons*” vagy a „*wikipédia*” rendszer, ahol az elsődleges szerző ellenőrizheti az egyes kiegészítéseket vagy módosításokat, és egyúttal biztosítja a gondolatok pluralitásának érvényesülését.

6.3 Ebben a sajátos esetben is látható, hogy az internet meglehetősen nehezen fér meg a szerzői joggal.

6.4 Az interneten terjesztett szerzők díjazása kevésbé a közvetlen licenctől befolyó összegekből, mint inkább közvetett – például inkább reklámokból, semmint előfizetésekből származó – jövedelmekből áll. Jóllehet az előfizetési rendszer is fejlődőben van, az internet „üzleti modellje” nem hagyományos terjesztési megoldásokat alkalmaz, a dematerializált formától a digitális terjesztésig. E szempontból még mindig egyfajta átmeneti fázisban tartunk, ahol az új díjazási módok még kialakulóban vannak⁽²⁾, a dematerializált művek előállításának és terjesztésének költségei nem is mérhetők a materiális hordozók értékesítésének jóval magasabb költségeihez.

6.5 Meg kell találni az egyensúlyt az új terjesztési formák, a többszörözési technológiák, a tudásalapú társadalom szükségletei és a szerzői jogok között. Ez az egyensúly nem biztosítható pusztán elrettentő intézkedések tömeges alkalmazása révén, melyek elsősorban egyetlen korcsoport ellen irányulnak, amely a szabályozás, illetve a szerzői díjazás új formáinak megtalálása híján kriminalizált helyzetbe kerül. Sürgősen bővíteni kell a jelenlegi korlátozásokat a technológiai fejlődés jelentőségére és gyorsaságára tekintettel.

Kelt Brüsszelben, 2009. március 24-én.

az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság
elnöke

Mario SEPI

⁽¹⁾ Az olyan alkalmazási felületeket nevezik „*Web kettes*”-nek, amelyek az internetes felhasználók számára egyszerre tesznek lehetővé interaktív hozzáférést az oldalak tartalmához és kapcsolatot a többi felhasználóval, interaktív közösségi hálókat hozva létre ezáltal.

⁽²⁾ Elég ha például a Google, vagy újabban a Microsoft kezdeményezésére gondolunk.